



Bartosz Pasternski¹

Sprawozdanie z konferencji „Procesy modernizacyjne w Drugiej Rzeczypospolitej”, Stalowa Wola, 5–6 grudnia 2019 r.

W dniach 4–5 grudnia 2019 r. w Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli odbyła się druga konferencja z cyklu „Oblicza polskiej modernizacji”. Sesja została zorganizowana przez Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego w ramach projektu „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku”. Wybór muzeum w Stalowej Woli jako miejsca obrad był nawiązaniem do tematyki spotkania, a także potwierdzeniem współpracy obu instytucji w realizacji całego zadania. Dzięki temu, że muzeum w Stalowej Woli jest podmiotem współpracującym w upowszechnianiu efektów realizacji projektu, obrady mogły się odbyć w jednej z sal wystawowych muzeum.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonała dyrektor Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli Pani Lucyna Mizera, która wyraziła radość z zorganizowania sesji naukowej w mieście tak mocno związanym z ideą modernizacji w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Obrady naukowe otworzył natomiast pełnomocnik Prorektora Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego do spraw Organizacji i Współpracy Międzynarodowej dr Jarosław Kinal, który powitał zgromadzonych uczestników konferencji w osobach historyków gospodarki i ekonomistów z wielu ośrodków akademickich całego kraju.

Po oficjalnym otwarciu rozpoczęły się obrady plenarne. Moderatorem pierwszej sekcji, zatytułowanej „Zagadnienia koncepcyjne”, był

¹ Mgr Bartosz Pasternski, doktorant w Instytucie Historii, Kolegium Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów, e-mail: ba-pa@wp.pl, nr ORCID: 0000-0003-4727-890X.

dr Jarosław Kinal. Wystąpienia badaczy zainaugurował referat dr. Mariana Zaleski z Uniwersytetu w Białymstoku pt. *Koncepcje unowocześnienia polskiej gospodarki z perspektywy rozważań ekonomistów II RP*. Autor rozpoczął od przypomnienia fragmentu wiersza Edwarda Słoińskiego *Dziś, gdy się sen nasz ziścił*, który już w 1921 r. celnie zapowiedział nadchodzący czas odbudowy ojczyzny:

Graniczne padły słupy,
które dzieliły nas –
i idzie ciężkich siewów
i twardych trudów czas.

Dr Marian Zalesko omówił kwestię dziedzictwa zaborów i przedstawił rolę myśli ekonomicznej w II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza w przezwyciężeniu trudnej sytuacji gospodarczej po zakończeniu I wojny światowej. Prelegent opisał kierunki i ośrodki polskiej myśli ekonomicznej (lwowski, warszawski, krakowski, poznański) oraz ich przedstawicieli. Zaprezentował również najważniejsze koncepcje unowocześnienia polskiej gospodarki. Podsumowując swoje wystąpienie, zaznaczył, że poglądy polskich ekonomistów były kształtowane przede wszystkim przez czynniki społeczno-gospodarcze oraz polityczne.

Drugim prelegentem był dr hab. Marek Sioma, prof. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, który przygotował referat *Wizja gospodarki Obozu Zjednoczenia Narodowego*. W pierwszej części swojego wystąpienia zaznaczył, że była to wizja czysto teoretyczna, nigdy niezrealizowana w praktyce. Analizie poddał poglądy na gospodarkę obozu piłsudczykowskiego, wskazał ważną rolę cezury czasowej 1935 r. (śmierć Józefa Piłsudskiego) i związanej z nią zmiany poglądów na kwestie ekonomiczne. Wyjaśnił, na czym polegał model „autarkii oświeconej”, oraz przybliżył rolę Biura Studiów i Planowania (od 1937 funkcjonującego pod nazwą Biuro Planowania). Prof. Sioma zwrócił uwagę, że obóz piłsudczykowski nie jest tożsamy z Obozem Zjednoczenia Narodowego. Jego poglądy dotyczące gospodarki były zupełnie różne. Z pomocą prezentacji multimedialnej scharakteryzowane zostały poszczególne idee OZN dotyczące sfery gospodarczej. W końcowej części swojego wystąpienia prof. Sioma podkreślił, że OZN i inne ugrupowania dążyły do realizacji konsolidacji narodowej.

Ostatnią prelegentką w tej części była dr Małgorzata Łapa z Uniwersytetu Łódzkiego, która zaprezentowała referat pt. *Między ideologią a praktyką gospodarczą. Dążenia modernizacyjne rządów sanacyjnych w drugiej połowie lat dwudziestych*. Na wstępie przedstawiła poglądy ekonomiczne obozu sanacyjnego. Zgodnie z nimi polityka gospodarcza miała w swoich założeniach służyć dobrze zorganizowanemu państwu.

Cele te zamierzano osiągnąć poprzez naprawę gospodarki, akcentowano je zwłaszcza po przewrocie majowym. Równowagę gospodarczą w tym okresie rozumiano jako dwa niezależne nurty ekonomiczne. Prelegentka podkreśliła też, że Józef Piłsudski pozostawiał kwestie gospodarcze decyzjom swoich urzędników. W końcowej części wystąpienia dr Łapa zaznaczyła, że po 1926 r. obóz sanacyjny rozpoczął szeroki proces modernizacyjny gospodarki, dzięki uzyskaniu nadwyżki budżetowej. Rozpoczęto wielkie inwestycje państwowe.

Po zakończeniu wystąpienia rozpoczęła się dyskusja, która koncentrowała się wokół koncepcji ekonomicznych II RP i problemów gospodarczych obozu piłsudczykowski. Drugą część sesji „Zasadnicze procesy modernizacyjne” poprowadził dr Hubert Kotarski. Tę turę konferencji otworzył dr hab. prof. SGH Jacek Luszniwicz ze Szkoły Głównej Handlowej referatem pt. *Kierunki przebudowy systemu gospodarczego II RP w koncepcjach katolicyzmu społecznego*. W pierwszej części wystąpienia referent zaprezentował głównych ekonomistów okresu międzywojennego, następnie scharakteryzował poglądy katolickiej szkoły społecznej w Poznaniu. Prof. Luszniwicz wskazał, że wzorem ustrojowym reform gospodarczych był ustrój korporacyjny, który miał swoją legitymizację od papieża Piusa XI. Między ideą a praktyką nastąpił jednak wyraźny rozdźwięk, czego przykładem było otwarcie na współpracę z nurtami autorytarnymi, które odbiegały od założeń chrześcijańskich. Scharakteryzował także zwiększenie interwencjonizmu państwowego, który został przeniesiony na szczebel korporacji. Referent wykazał, że ekonomiczne poglądy sanacji były w dużej mierze utopijne.

W referacie dr. hab. prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Romana Macyry pt. *Modernizacja w Drugiej Rzeczypospolitej: przypadek Wielkopolski (1918–1939)* podjęty został problem dat granicznych dotyczących ujednoczenia przepisów gospodarki. Prof. Macyra dokonał analizy cytatu A. Pawłowskiego oraz przedstawił swoje uwagi. Przytoczony fragment pochodził z pracy zbiorowej I. Lasoty *40 lat władzy komunistycznej w Polsce*, wydanej w Londynie w 1986 r. Badacz zaprezentował dwie hipotezy. Pierwsza dotyczyła pułapki (luki) nieukończonego rozwoju, natomiast druga odnosiła się do nieukończonej industrializacji. Porównane zostały udziały kapitałów niemieckiego oraz polskiego w Wielkopolsce i przeanalizowane wpływy wydarzeń politycznych na zmiany w tamtym regionie. W tezie końcowej prelegent wskazał, że okres dwudziestolecia międzywojennego był dla Wielkopolski bardziej regresem niż progresem.

Dr Jerzy Łazor ze Szkoły Głównej Handlowej przedstawił referat *Wpływ kapitału francuskiego na modernizację Polski międzywojennej*.

Na początku swojego wystąpienia wyjaśnił założenia metodologiczne dotyczące badanego zagadnienia. Kapitał francuski w omawianym okresie stanowił najważniejsze źródło inwestycji. Najbardziej uaktywnił się po 1918 r. Prelegent wskazał, że w 1938 r. francuski kapitał stanowił 31% wszystkich aktywów zagranicznych w kraju. Zakreślił podział geograficzny i sektorowy, a także wymienił poszczególne gałęzie przemysłu, w którym był obecny francuski kapitał. Jak zauważył, nowością było angażowanie się w przemysł tekstylny (zwłaszcza przed 1926 r.), transportowy oraz elektryczny. Scharakteryzował również nieudaną inwestycję w sektor wojskowy, czyli działalność firmy „Frankopol”.

Dr hab. Karol Chylak ze Społecznej Akademii Nauk w Warszawie wygłosił referat *Czy modernizacja? Przekształcenia struktury agrarnej w II Rzeczypospolitej*. W zwięzły i precyzyjny sposób wypunktował swoje uwagi dotyczące pojęcia modernizacji w odniesieniu do rolnictwa. W ocenie badacza struktura agrarna w omawianym okresie była bardzo rozdrobniona. Za pomocą wykresów zawartych w prezentacji multimedialnej przeanalizowane zostały: liczba gospodarstw rolnych (do 50 ha), przeciętna wielkość gospodarstwa w województwach centralnych, wschodnich, zachodnich i południowych. Omówiony też został problem gruntów wspólnych oraz procesów komasacji w latach 1919–1938. Badacz przypomniał, że procesy modernizacyjne rozpoczęły się od likwidacji serwitutów po drugiej reformie rolnej, a zmniejszenie areалу nie wpłynęło na mechanizację rolnictwa.

Jako ostatnia w tej części obrad swój referat pt. *Modernizacja a emigracja, ziemie polskie 1870–1939. „Nawis” demograficzna barierą modernizacji?* przedstawiła dr hab. prof. Uniwersytetu Warszawskiego Cecylia Leszczyńska. W pierwszej części wystąpienia wyjaśnione zostało pojęcie straty emigracyjnej w latach 1871–1913. Prelegentka zaprezentowała socjologiczne, polityczne oraz ekonomiczne poglądy na emigrację, omówiła pozytywne oraz negatywne aspekty tego procesu. Prof. Leszczyńska zwróciła uwagę, że procesy migracyjne należy traktować lokalnie i regionalnie. Za pomocą tabel zaprezentowała rozkład regionalny emigracji z podziałem na poszczególne dzielnice kraju. Następnie omówiła rezultaty badań dotyczących okresu dwudziestolecia międzywojennego. W końcowej części przedstawiła też zakres emigracji według województw w latach 1927–1938 oraz jej charakter.

Po zakończeniu tego wystąpienia odbyła się dyskusja na tematy poruszone w referatach uczestników. Podkreślano w niej złożoność procesów gospodarczych w poszczególnych regionach oraz w różnych sektorach.

Trzecią część sesji „Przemiany społeczne” poprowadziła dr hab. prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego Edyta Czop. Była to ostatnia część

w pierwszym dniu konferencji i rozpoczęła się od wystąpienia dr hab. prof. Uniwersytetu Wrocławskiego Joanny Dufurat na temat *Odwrót od idei równouprawnienia. Kwestia praw kobiet w dyskursie publicznym w Polsce w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego (1930–1935)*. Zdaniem badaczki prezentowany okres nie był zbyt optymistyczny dla kobiet, ponieważ trwała nieformalna akcja zwalniania z pracy kobiet niezamężnych. Rząd Walerego Sławka również nie był przychylny angażowaniu kobiet w projekty ustawodawcze. Prof. Dufurat przytoczyła wyniki badań przeprowadzonych przez prof. Brzostka na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Omówiła też poglądy prezentowane na łamach czasopisma „Hasło Polki”, w których krytykowano hipokryzję wobec osób atakujących pozycję kobiety w omawianym okresie. Jak podsumowała prelegentka, postulaty kobiet i ich rola w życiu społeczeństwa nigdy nie zostały zrealizowane.

Prof. dr hab. Paweł Grata z Uniwersytetu Rzeszowskiego wygłosił referat pt. *Polityka społeczna jako czynnik modernizacji Drugiej Rzeczypospolitej*. Na wstępie przedstawił wybrane elementy modernizacji w polityce społecznej, omówił poszczególne dekryty dotyczące ochrony pracy, wskazał sukcesy i porażki ubezpieczeń społecznych. Przybliżył też okoliczności i uwarunkowania powstania Funduszu Pracy oraz jego kompetencje. Profesor Grata wyjaśnił również znaczenie i rozwój robót publicznych oraz proces aktywizacji bezrobotnych. Zaprezentował działalność Towarzystwa Osiedli Robotniczych, a także wady i zalety ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r. Na koniec swojego wystąpienia wskazał główne problemy związane z wprowadzaniem publicznej służby zdrowia. Przeanalizował pod tym kątem ustawę z dnia 15 czerwca 1939 r. W podsumowaniu zaznaczył jednak, że polityka społeczna II RP mimo ograniczeń strukturalnych była wyraźnie nastawiona na modernizację.

Ostatnim prelegentem w pierwszym dniu obrad był prof. dr hab. Robert Litwiński z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, który zaprezentował zagadnienie pt. *Modernizacja policji w II Rzeczypospolitej. Idea i realizacja*. We wstępnej części swojego wystąpienia omówił krótko korpus policji w okresie zaborów. Następnie przedstawił genezę i funkcjonowanie komisji do spraw rekrutacji kandydatów na policjantów i zaprezentował stan policji w poszczególnych latach okresu międzywojennego. Prof. Litwiński wskazał, że największy stan osobowy policja osiągnęła w 1924 r., a najmniejszy w 1935 r. Zaznaczył, że elementem modernizacji było na przykład wymaganie od przyszłych policjantów odpowiedniego wykształcenia oraz dbanie o subordynację. Ważnym zjawiskiem było rozpoczęcie akcji motoryzacji policji. Wprawdzie idealnego stanu nigdy nie osiągnięto, ale udało się przewy-

ciężyc wieloletnie zaniedbania w tym względzie. Po zakończeniu wystąpienia prof. Litwińskiego odbyła się dyskusja, a następnie prof. Paweł Grata dokonał podsumowania pierwszego dnia konferencji.

Drugi dzień obrad rozpoczął się od zwiedzania Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli w towarzystwie znakomitego przewodnika. Uczestnicy konferencji obejrzeli m.in. wystawę czasową „Kresy moje, utracone. Ze wspomnień mieszkańców Stalowej Woli” oraz stałą ekspozycję „Stacja Rozwadów. Między Lwowem a Krakowem”, w której prezentowano historię Rozwadowa na przestrzeni wieków. Po zakończeniu zwiedzania przystąpiono do kontynuacji sesji naukowej.

Sekcję obrad plenarnych pt. „Wybrane aspekty modernizacji” prowadził prof. dr hab. Paweł Grata. Rozpoczął ją referat dr. Dawida Kellera z Muzeum Śląskiego w Katowicach pt. *Bariery modernizacji międzywojennego kolejnictwa w Polsce – próba identyfikacji*. Punktem wyjścia referatu była refleksja nad samą ideą modernizacji kolei. Jak zaznaczył dr Keller, unowocześnienie transportu kolejowego odnosiło się głównie do sieci zarządzanej przez PKP. Badacz przedstawił straty wojenne polskiej kolei, omówił stosunek państwa do tej gałęzi transportu. Za pomocą tabel przedstawiona została struktura rozchodów PKP w latach 1925–1938. Jak zauważył prelegent, przez cały okres dwudziestolecia nierozwiązany pozostał problem wspólnego transportu towarów i osób. Podsumowując swoje wystąpienie, dr Keller wskazał, że modernizacja kolei nie dokonała się w pełni w okresie II RP.

Prof. dr hab. Wojciech Morawski ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie wygłosił referat *Lotnictwo Polski międzywojennej – między mitologią a realiami*. Referent wskazał, że rynek lotniczy w okresie Drugiej Rzeczypospolitej miał zdecydowanie pionierski charakter, panowała wolna konkurencja między poszczególnymi przedsiębiorstwami produkującymi sprzęt lotniczy. Prof. Morawski zauważył, że główną barierą rozwoju był niski próg kapitałowy. Kolejnym nierozwiązanym problemem była kwestia dobrania odpowiedniej mocy silników dla aeroplanów. Nie stosowano produkcji taśmowej, lecz ręczną, jednostkową. Mimo to polski przemysł lotniczy nie ustępował poziomem światowemu w zakresie myśli technicznej, a głównymi odbiorcami produkcji lotniczej było wojsko oraz aerokluby. W końcowej części wystąpienia prelegent odniósł się również do tematu mitu polskiego lotnictwa.

Prof. dr hab. Piotr Franaszek z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił referat pt. *W stronę modernizacji polskiego sektora naftowego w okresie międzywojennym – działania władz II RP na rzecz stworzenia silnego polskiego przemysłu naftowego*. W wystąpieniu tym nakreślony został problem działania państwa na rzecz wykreowania państwowych spó-

łek naftowych. Politycy dążyli bowiem do stworzenia polskich przedsiębiorstw, które byłyby kontrolowane przez rządzących. Prof. Franaszek omówił w tym kontekście proces komercjalizacji państwowych zakładów przemysłu naftowego, a także problemy poszukiwania nowych złóż ropy naftowej i gazu ziemnego w latach 1923–1939. Jego zdaniem jednym z najważniejszych osiągnięć tego czasu było odkrycie złóż gazu ziemnego w Daszawie. Następnie badacz przedstawił działalność Spółki Akcyjnej dla Poszukiwania i Wydobywania Mineralów Bitumicznych „Pionier”, wyjaśnił zasady handlu ropą i jej produktami, a także stan szkolnictwa naftowego. Jak zauważył, istotną nowością w technice wiertniczej było zastosowanie metody „Karpath Rotary”.

Mgr Wojciech Chudzik z Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli wygłosił referat pt. *Elektryfikacja i przemysł elektrotechniczny i elektro-niczny w Centralnym Okręgu Przemysłowym 1937–1939*. Przedstawił wstępne informacje o Centralnym Okręgu Przemysłowym oraz podstawowe założenia inwestycji elektryfikacyjnych. Wymienił najważniejsze podmioty, które realizowały procesy elektryfikacyjne w tym regionie. Omówił także podstawy krajowego i regionalnego systemu energetycznego (linie wysokiego napięcia). Wskazał, że najważniejszą inwestycją była budowa linii wysokiego napięcia łączącej Mościce ze Starachowicami w latach 1935–1937. W dalszej części referatu zaprezentowana została działalność Spółki Akcyjnej Zjednoczenie Elektrowni Okręgu Radomsko-Kieleckiego w zakresie elektryfikacji oraz bilans ilościowy przeprowadzonych inwestycji. Na przykładzie LUBZEL-u została scharakteryzowana elektryfikacja jako czynnik modernizacji społecznej. Osobną uwagę poświęcił referent przemysłowi elektrotechnicznemu i najważniejszym inwestycjom w tym zakresie.

Ostatnim prelegentem był prof. dr hab. Janusz Kaliński ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, który wygłosił referat pt. *Elektryczne Koleje Dojazdowe jako czynnik modernizacji zachodniego pasma województwa warszawskiego (1927–1939)*. Badacz przybliżył genezę przedsięwzięcia, poruszył kwestie związane z udzieleniem kredytu na budowę trasy. Prof. Kaliński określił też rolę spółki „Siła i Światło” oraz jej wpływ na funkcjonowanie Elektrycznych Kolei Dojazdowych. Scharakteryzował trasę kolejki oraz poszczególne odgałęzienia, również te niezrealizowane. Prelegent omówił również pierwsze lata funkcjonowania przedsiębiorstwa oraz zasoby eksploatowanego taboru kolejowego. Jak zauważył, wpływy ze sprzedaży biletów nie pokrywały w pełni wydatków, co było związane z udzielonymi kredytami. Badacz podkreślił, że coraz większą rolę w zarządzaniu przedsiębiorstwem zaczynało odgrywać państwo. W dalszej części wystąpienia scharakteryzował wpływ

Elektrycznych Kolei Dojazdowych na funkcjonowanie miasta Podkowa Leśna oraz pozostałych ośrodków miejskich.

Po dyskusji poświęconej wielu kwestiom dotyczącym procesów modernizacyjnych odrodzonego kraju prof. Paweł Grata dokonał merytorycznego podsumowania konferencji, podziękował uczestnikom za przyjazd oraz zaangażowanie w dyskusję, udzielił informacji dotyczących publikacji pokonferencyjnej i zaprosił zebranych na następną sesję z cyklu „Oblicza polskiej modernizacji”, która tym razem będzie się koncentrować wokół tematu *Dokonania społeczne i gospodarcze Polaków w okresie Polski Ludowej*.